

Serczyk, W. 1961. Włość Humańska w drugiej połowie XVIII wieku (z problematyki społecznej i gospodarskiej) [The Magnate Economy in the Podol Province at the Second Half of the 17th Century]. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Wyp. 35. S. 75–100. [in Polish]

Serczyk, W. A. 1965. *Gospodarstwo magnackie w województwie podolskim w drugiej połowie XVIII wieku [Uman Village at the Second Half of the 18th Century (from Social and Economical Problems)]*. Wrocław — Warszawa — Kraków: PAN. [in Polish]

УДК 94:323.17(436.6)

DOI: 10.20535/2307-5244.52.2021.236236

A. I. Кудряченко

ORCID: 0000-0002-3833-989X

*Державна установа «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»*

A. Kudriachenko

*The State Institution «Institute of World History
of the National Academy of Sciences of Ukraine»*

ПІВДЕННИЙ ТІРОЛЬ — ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ДО АВТОНОМІЇ

South Tyrol: a Historical Path to Autonomy

У статті досліджено історичний шлях становлення та політико-правові засади функціонування автономії Південного Тіролю, якої на тлі розв'язання міжнаціональних суперечностей, набув цей регіон Республіки Італія у післявоєнний період, з'ясовуються тривалі складнощі на цьому шляху, а також роль міжнародного впливу та особливості запровадження сучасного статусу й успішний розвиток та управління цього автономного краю. На підставі аналізу складових функціонування «розширеної автономії», автор концептуалізує положення щодо можливостей використання в інших державах системи заходів різного рівня стосовно врегулювання міжетнічних конфліктів у прикордонні сусідніх країн і певних елементів даного досвіду розв'язання міжнаціональних протиріч.

Ключові слова: Австрія, Італія, Південний Тіроль, ландтаг, «розширена автономія», єврорегіон, міжетнічний конфлікт, топоніми, мова навчання.

The article examines the historical path of formation and both political and legal foundations of the functioning of the autonomy of South Tyrol, which became a part of the Italian Republic against the background of resolving intereth-

nic contradictions in the post-war period. The author clarifies the long-term difficulties on this path in the interwar and post-war period, as well as highlights the role of international influence in establishing the principles of respect for the rights of national (German-speaking) minorities. The study analyzes Nazi Italy's repressive measures against South Tyrol, including the banning of German schools and banks; discrimination against national minorities; the dissolution of their clubs and associations, the banning of historical German and Ladin toponyms; and the Italianization of German surnames.

In the article, we considered separately the government's policies and measures in the post-war years regarding the settlement of the situation and the restoration of the rights of the German-speaking population of South Tyrol. Also, we analyzed domestic and international legal factors related to the implementation of the autonomous status of the region. It is pointed out that long-term conditions for the German-speaking population did not correspond with the main provisions of international agreements signed by Italy. Also, the failure to give the German language an official status and other complications led to the radicalization of the separatist movement.

The contemporary "extended autonomy" status for South Tyrol, under which the German-speaking and Ladin populations have their provincial parliament and government, is presented in the national and European parliaments. In our research, we focused on the factors of successful development and management of this autonomous region. Based on the analysis of the constituent conditions of "extended autonomy", the author conceptualizes the provisions on the possibility of other states to use a system of measures at different levels to resolve inter-ethnic conflicts on the borders of neighboring countries and certain elements of this experience of resolving ethnic conflicts.

Keywords: Austria, Italy, South Tyrol, Landtag, «extended autonomy», Euroregion, interethnic conflict, place names, language of instruction.

Важливість дослідження історичного шляху, який пройшов Південний Тіроль протягом ХХ ст., обумовлюється як необхідністю з'ясувати непрості умови та успіхи даного регіону в розв'язанні міжетнічного напруження у відносинах різних національних груп населення на півночі сучасної Італії, так і з огляду на подолання труднощів у досягненні нинішнього розширеного автономного статусу. Адже Південний Тіроль понад сто років є складовою північної провінції Італії та довго розвивається й у межах територіально-економічних відносин Європейського Союзу. В Італії цей регіон має назву Трентіно — Альто-Адідже й ідентифікується в об'єднаній Європі як єврорегіон Тіроль — Південний Тіроль — Трентіно, де Тіроль розміщений в Австрії, а Південний Тіроль — в Італії. Сучасний автономний статус Південний Тіроль набув 2001 р. З розширенням автономії зазвичай пов'язують

і успіхи регіону в економічній та соціальній сферах: за низкою показників цей регіон Італії є достатньо заможним і високо розвинутим.

Нині Південний Тіроль це автономна трьохмовна провінція, яка називається: німецькою мовою — Autonome Provinz Bozen — Südtirol, італійською — Provincia Autonoma Di Bolzano — Alto Adige, ладинською — Provinzia Autonoma De Bulsan — Südtirol. У регіоні протягом останніх десятиліть достатньо злагоджено співмешкають різні етнічні групи, які використовують при спілкуванні як італійську і її венетський діалект, так і німецьку, а саме австро-баварський та ладинський, що належить до ретороманської підгрупи романської групи індоєвропейської мовної сім'ї (Gallo, M. 2017, S. 6–7). І саме в даному зв'язку науковці й політики нерідко розглядають Південний Тіроль як своєрідний вдалий приклад розв'язання міжнародних конфліктів на регіональному і навіть міжнародному рівнях та запобігання таким конфліктам (Андреева, Г. 2017, с. 56). Прикладом може бути пропозиція 2016 р. колишнього першого президента України Л. Кравчука щодо застосування південнотірольського досвіду для розв'язання проблеми Криму в нашій державі, що постала 2014 р. (Кравчук, Л. 2016). За останні кілька десятиліть ця високогірна область з осередку міжетнічного протистояння в самому серці Європи перетворилася на політично стабільний регіон, який економічно процвітає (Колос, М. 2016).

Проте ретельний аналіз дає підстави стверджувати, що час від часу і тут виникали і постають конфлікти, суперечності та відповідні напруження, які обтяжували відносини Австрії й Італії. Відомо, що віносини багатьох сусідніх держав світу в минулому та на сучасному етапі ускладнюють питання національних меншин, які волею долі вимушено живуть у сусідній країні. Для багатьох країн Європи знайомі сепаратистські прояви з боку національних меншин, які домагаються більшої автономії і навіть політичного самовизначення. Тому вивчення практики, особливої напруженими міжетнічними відносинами в Південному Тіролі в попередній період, і аналіз складових слушного їх розв'язання у післявоєнну історичну добу актуальне в контексті гострих міжетнічних проблем, що постали перед низкою держав Європи, зокрема і пострадянського простору.

Об'єктом дослідження є північний регіон Республіки Італія, який має офіційну назву Трентіно — Альто-Адідже, а для об'єднаної Європи він визначається як єврорегіон Тіроль — Південний Тіроль — Трентіно, в якому Тіроль належить до Австрії, а Південний Тіроль та Трентіно — до Італії. Предметом наукової розвідки є Південний Тіроль і його сучасний статус так званої «розширеної автономії», який функціонує з 2001 р.

Метою цієї статті є аналіз причин і висвітлення складнощів, конфліктних проявів у співжитті різних етнічних груп протягом ХХ ст. на теренах Південного Тіролю та з'ясування складових подолання даної проблеми

й успіхів у розв'язанні суперечностей в останні десятиліття розвитку цього краю. *Актуальність* даної проблеми то більшою, то меншою мірою поставала як етнополітичний конфлікт у відносинах Італії й Австрії. Цей конфлікт став чинником європейської політики після Першої світової війни. З давніх часів Тіроль перебував на одному з природних транзитних шляхів Європи, у різні історичні періоди був відносно компактним територіальним утворенням. Цьому сприяли географічне положення і церковна організація регіону, а також особливості феодалної влади. З XIV — до початку XX ст. Тіроль належав до володінь дому Габсбургів. За умовами Сен-Жерменського мирного договору (1919) Південний Тіроль, незважаючи на протести місцевого населення, було приєднано до Італії. Тим самим історичний цілісний регіон Тіроль поділили на дві частини: північну австрійську та південну італійську. Як результат, тоді 230 тис. тірольців перейшли під італійське управління, а їхні протести переможці не взяли до уваги. Тим самим деклароване право національного самовизначення населення було проігноровано, натомість вольовий спосіб установлення кордонів узяв гору, міжетнічні відносини мешканців краю не було розв'язано, що вплинуло на подальші проблеми регіону (Gruber, A. 2002, S. 117).

Завдання статті полягає в опрацюванні кола недосліджених в українській та малодосліджених у зарубіжній історичній науці проблем щодо з'ясування історичного поступу, який пройшов Південний Тіроль протягом XX ст. на шляху від політично мотивованого загострення міжетнічного і лінгвістичного конфлікту — до запровадження політико-правових засад розв'язання і запобігання міжнаціональних конфліктів на регіональному і навіть міжнародному рівні тірольського сврорегіону. Для цього на прикладі нормативно-правових актів довоєнної і післявоєнної Італії, її оновленої Конституції, а також двосторонніх угод з Австрією аналізуються правові засади та положення стосовно регулювання міжетнічного й мовно-лінгвістичного співжиття мешканців Південного Тіролю.

Наукова новизна дослідження полягає у введенні до вітчизняного історичного дискурсу проблематики міжетнічних і міжнаціональних відносин у регіоні прикордоння Італії й Австрії, а також у комплексному аналізі всіх чинників, зіставленні різнобічних підходів Рима і Відня, залучення останнім ООН та європейської дипломатії задля цивілізованого унормування співжиття німецькомовного населення в італомовному оточенні.

У статті автор застосовує методологію аналітичного, порівняльно-історичного дослідження та методи системного аналізу й експертної оцінки.

Автор статті висуває гіпотезу, що виведення проблем міжнаціональних відносин усередині країни на міжнародний рівень і залучення ООН до актуалізації дотримання прав національних меншин спроможне дієво сприяти внормуванню їх співжиття та розвитку відповідного краю. Залучення остан-

нього до єврорегіону, який охоплює території заінтересованих держав, додає йому динаміки розвитку в економічній і соціальній сферах.

Проблема міжетнічних відносин у Південному Тіролі, їх загострення та шляхи можливого розв'язання привертала увагу вчених Австрії, Італії, Німеччини та деяких інших країн. Це підтверджує чимало публікацій німецькою, італійською та англійською мовами (Poblador, M. 2015). На цьому тлі кількість відповідних досліджень у нашій країні та навіть у російськомовному просторі видається незначною. Лише окремі статті українських авторів висвітлюють деякі аспекти зазначеної проблеми (Мінгазутдінов, І. 2013, с. 16–19; Юськів, Х. 2015, с. 67–74). Понад те, їхні автори не намагаються з'ясувати історичну ретроспективу чи комплексно вивчити причини й шляхи подолання конфлікту, часто звужують коло наукових питань чи інтересу, натомість зосереджують увагу лише на окремих періодах і аспектах серйозної наукової проблеми (Eisterer, K. & Steininger, R. 2002, p. 302). Тому вельми слушним постає саме системний підхід і з'ясування як ретроспективи, так і шляхів розв'язання конфліктів у регіоні та запобігання їм.

Після завершення Великої війни частина території колишньої імперії Габсбургів з німецькомовним населенням відійшла до Італії. Тоді ж частину південнотірольців депортували до Австрії, натомість на ці терени прибули італійські переселенці. Тим самим влада Рима реалізовувала свої територіальні амбіції й задовольняла ідеї італійського іредентизму. Фашистська Італія провела широкі заходи щодо італізації Південного Тіролю, посилила репресії німецькомовного населення, з 1923 р. розпочала італізувати історичні німецькі й ладинські топоніми, заборонила історичну назву місцевості — «Південний Тіроль», усі німецькі об'єднання та клуби розпустила. Край отримав нову назву — Альто-Адідже, німецька мова фактично опинилася під забороною, натомість з 1925 р. італійську мову ввели як єдину офіційну, закривалися німецькі школи, тож усі діти змушені були навчатись у школах з викладанням італійською мовою. Розроблений каталог заходів забороняв усе німецьке в громадському житті та охоплював заходи від заборони газети «Der Tirol», італізації німецьких прізвищ, вулиць і публічних вивісок, ліквідацію німецьких банків, до щедрої пропаганди італійської мови й культури, підтримки італомовних навчальних закладів та збільшення військового контингенту в Альто-Адідже¹. Всі ці складові обумовлюють подальшу етнологічну й лінгвістичну природу південно-тірольської проблеми, її глибоке коріння, міжнародні виміри та гостроту проявів.

Вельми обтяжливі умови для південнотірольців були й після так званого аншлюсу — приєднання Австрії до гітлерівської Німеччини. Італійсько-німецькі відносини тієї пори були політично важливі для обох урядів, тож їм не стали на заваді життєві проблеми мешканців краю. Німецько-італійський

¹ Geschichte der Autonomie. Chronologie 1948–1972. URL: <https://cutt.ly/xn3XozX>

договір про союз та дружбу (1939 р.) містив зобов'язання сторін і став відправною точкою утворення військово-політичного блоку Німеччини й Італії. Союз між Гітлером і Муссоліні, який «надав можливість» німецькомовному населенню Південного Тіролю залишити Італію й переїхати до німецькомовних країн, пріоритетом мав захоплення чужих територій та розширення власного «життєвого простору». Такі підходи Рима і Берліна спричинили у більшості південнотірольців прагнення емігрувати, але внаслідок перебігу подій Другої світової війни лише невелика частина з них змогла скористатися цією можливістю.

Відомо, що рух до врегулювання конфлікту стосовно Південного Тіролю почався після завершення Другої світової війни. Слід також урахувати, що порядок денний Південного Тіролю був вилучений із мирних переговорів держав-переможниць і був перенесений на рівень двостороннього завдання між Австрією та Італією. Проте в краї посилювався рух щодо самовизначення населення, існували підходи досягти цього навіть шляхом проведення референдуму. Створена у травні 1945 р. Південно-тірольська народна партія (ПНП) теж вимагала права самовизначення від держав-переможниць, але представників, направлених до Парижа на мирну конференцію, не почули. Також зібрані 155000 підписів у Південному Тіролі, під закликком до воз'єднання Тіролю й реінтеграції його до Австрії, не мали тоді успіху. Іншими словами, такий варіант союзники відкинули.

Важливі кроки на шляху відновлення прав німецького й ладинського населення Південного Тіролю було зроблено після Другої світової війни. Політико-правові засади надання прав німецькомовним меншинам регіону закладено в австро-італійській Паризькій угоді 1946 р., Паризькому мирному договорі 1947 р. та в Конституції Італії того самого року. Проте їх імплементація розтягнулася на кілька десятиліть (Кудряченко, А. & Солошенко, В. 2020, с. 70–81).

Щодо Південного Тіролю держави-переможниці підтвердили довісний кордон між Австрією та Італією й домовилися про вирішення проблеми німецькомовної меншини в межах останньої шляхом переговорів між заінтересованими сторонами. За таких підходів обидві держави — в особі прем'єр-міністра Італії Альциде де Гаспері й міністра закордонних справ Австрії Карла Груббера — вели переговори в Парижі, які успішно завершилися (угода Груббера — де Гаспері) 5 вересня 1946 р. (Gehler, M. 2011, S. 5). У цій угоді було підтверджено участь Австрії у справах Південного Тіролю як захисної сили для «німецькомовних жителів провінції Больцано та сусідніх двомовних міст провінції Тренто» (Gruber, A. 2002, S. 120). Угодою було передбачено повну рівність прав німецькомовної етнічної групи з італомовним населенням, автономію краю. В документі зазначалося, що для німецькомовних мешканців буде гарантовано повну рівність прав

із італомовними в рамках спеціальних заходів для захисту національного характеру та культурно-соціального розвитку. Відповідно до законодавчих заходів, які вже були вжиті або готувалися, громадянам, які говорять німецькою мовою, мали надати, зокрема: можливість навчатись у початковій та середній школі рідною мовою, рівність німецької й італійської мов у державних установах та офіційних документах, а також у двомовних топонімах, право відновити прізвища з італійської за останні роки, рівні права щодо зайнятості на державних посадах для досягнення відповіднішого розподілу роботи між етнічними групами. Далі зазначалося, що з метою налагодити добросусідські відносини між Австрією й Італією уряд останньої зобов'язується в дусі справедливості переглянути варіанти громадянства, що випливають з угоди Гітлера — Муссоліні 1939 р., досягти домовленості про взаємне визнання чинності університетських дипломів, скласти угоду про вільний проїзд людей і вантажів між Північним і Південним Тіролем, а також укласти спеціальні угоди для сприяння розширенню прикордонного руху та місцевого обміну характерними товарами між двома країнами (Gruber, A. 2002, S. 120). Важливим було також положення Паризького мирного договору з Італією (1947 р.), за яким Австрія ставала гарантом прав автономії німецькомовної меншини в територіальних межах Південного Тіролю.

В Конституції Італійської Республіки 1947 р. передбачалося створення провінції Трентіно — Альто — Адідже з особливими формами автономії, гарантувалися права мовних меншин, повага до їхніх мовних і культурних особливостей. На політико-правових засадах цих двох документів 1948 р. італійська влада затвердила перший Статут автономії, яким передбачалася відповідна система відносин Рим з Трентіно — Тірольським регіоном. Південний Тіроль у ньому залишався підпорядкованою територіальною одиницею з обмеженими правами на автономію, за умов, що в регіоні існувала італійська більшість. Насправді ж у новій адміністративно-територіальній одиниці німецькомовне населення зазнавало утисків та ускладнень. Це призвело до швидкого розчарування багатьох мешканців Південного Тіролю, яке посилювалося, коли стало ясно, що інші положення угоди Груббера — де Гаспері не було впроваджено на практиці.

В Австрії тих років, незважаючи на захисну її функцію, переважало внутріполітичне прагнення підтримувати добрі відносини з Італією та переконати окупаційні держави-переможниці відновити суверенітет країни шляхом підписання державного договору. З відновленням суверенітету Австрійської Республіки (1955 р.) питання південно-тірольських мешканців постало в її зовнішній політиці. Вимогу австрійського уряду до Італії виконувати договір Груббера — де Гаспері неодноразово порушувала у двосторонніх переговорах австрійська сторона, однак прогресу та позитивних зрушень не було досягнуто. За міністра закордонних справ і федерального канцлера

Австрії Бруно Крайського засадничим для врегулювання південно-тірольського питання став підхід ідентичної самореалізації Південного Тіролю шляхом надання йому статусу політичної автономії (Gehler, M. 2008, S. 285).

Радикалізація сепаратистського руху в автономній області у 1950–1960-ті рр., а також відмова італійської влади 1952 р. надати німецькій мові офіційний статус як мові регіону, підтверджували нестабільність ситуації (Белл, Б. 2018).

Гостроти проблеми додавало й те, що італійський уряд змусив (південних) італійців оселятись у переважно німецькомовному регіоні за допомогою спеціально фінансованої житлової програми. Все це разом із активізацією сепаратистських сил краю призвело до загострення відносини між Італією й Австрією.

За таких умов південно-тірольські мешканці проводили багатотисячні мітинги під девізом «Геть від Трієнта» (листопад 1957 р.) і вимагало скасувати регіональну провінцію Трентіно — Південний Тіроль, де більшість мали італійці, та запровадити регіональну автономію для Південного Тіролю. Тож Італія не змогла забезпечити права меншин для німецького й ладинського населення. Австрія активізувала зусилля з захисту інтересів південних тірольців. Зважаючи на відсутність прогресу при двосторонніх переговорах, Відень вимушено двічі звертався до ООН (1960 і 1961 рр.) і Генеральна Асамблея цієї авторитетної міжнародної організації прийняла відповідні резолюції з закликом до Австрії та Італії відновити переговори й подолати розбіжності з імплементації Паризької угоди від 5 вересня 1946 р. (Raffener, A. 2016, S. 37–38).

Після серії вибухів у місті Больцано (липень 1961 р.), які організували тірольські сепаратисти, відносини між Італією й Австрією знову загострились. Італійська сторона ввела візовий режим і затримала 150 членів політичної організації «Комітет зі звільненню Південного Тіролю». Проте відповідно до рішення ООН Рим створив комісію з членів парламенту, яка мала розробити заходи щодо автономії Південного Тіролю. Слушним був підхід, за якого до складу комісії входили представники італійської, німецькомовної та ладинської громад (але були виключені австрійці). Відтак південнотірольці змогли обговорити свій політичний статус безпосередньо як з політичними представниками італійців у Південному Тіролі, так і з представниками держави. Зрештою, залучення європейських дипломатів та консультації уможливили досягнення наприкінці 1960-х рр. між Австрією й Італією домовленостей, які охоплював так званий «Пакет Південного Тіролю» (Gehler, M. 2008, S. 310). Цей документ увібрав систему заходів і рішень, які Італія мала запровадити для поліпшення становища німецькомовних мешканців, надаючи автономію провінції Больцано та Південному Тіролю, підвищуючи їх статус і повноваження. Пакет заходів передбачав реальні компетенції влади Південного Тіролю

в законодавчій, адміністративній та культурно-освітній сферах. Таким чином Австрія, за підтримки ззовні, домоглась імплементації положень Паризької угоди 1946 р., ширших прав самоврядування для німецькомовних мешканців краю. В підсумку міністри закордонних справ Курт Вальдхайм і Альдо Моро в листопаді 1969 р. підписали в Копенгагені комюніке, де виклали узгоджені терміни реалізації пакету пропозицій робочої комісії.

Однак перехід до автономії відбувся не відразу. Етапним став новий Статут 1972 р. про автономію, який розробив уряд у Римі. Він значно розширив права німецькомовних і ладиномовних меншин. Врегулювання суперечок Австрії й Італії, про що сторони оголосили 1992 р., і вступ Австрії до ЄС 1995 р. істотно вплинули на подальший розвиток автономії Південного Тіролю. Серйозні зміни відбулися також у результаті конституційної реформи в Італії 2001 р., в ході якої на основі принципу субсидіарності було перерозподілено компетенції між державою та її складовими й зміцнено засади автономії¹.

Отже, автономія Південного Тіролю базується на трьох основних документах: Паризькій угоді від 5 вересня 1946 р.; ст. 6 Конституції Італії 1947 р. в редакції 2001 р.; другому Статуті автономії 1972 р. Важливо, що набуло чинності положення Ст. 6 Конституції Італії 1947 р., яке встановлює, що Республіка за допомогою відповідних норм охороняє мовні меншини (Gallo, M. 2017, S. 72). Принципово важливим стало те, що Паризька угода була не лише включена в Італійський мирний договір 1947 р., але й імплементована до нормативних документів і стала чинною та спрямовувалася на збереження етнічності й культурно-економічного розвитку німецькомовних мешканців. Угода гарантувала: початкову та середню освіту рідною мовою; рівнозначне використання німецької й італійської мов у публічних установах і офіційних документах, а також двомовність топоніміки; право відновлювати німецькі прізвища в разі їх недавньої італізації; рівність прав представників етнічних груп при отриманні посад у публічних установах; запровадження автономної законодавчої та виконавчої регіональної влади, а також прийняття в італійському уряді низки заходів щодо виправлення ситуації в регіоні (Кудряченко, А. 2018, с. 209–235).

Статут цього автономного регіону 1972 р. (далі — Статут) складається зі 115 статей, об'єднаних у 12 розділів (Gallo, M. 2017, S. 123–283). Ст. 3 Статуту містить положення про те, що провінціям Трентіно і Південний Тіроль надаються особливі форми й умови автономії. Показово, що для зміни Статуту застосовується процедура, встановлена для конституційних законів. Зміна можлива за ініціативи Парламенту регіону (за пропозицією ландтагів Трентіно та Південного Тіролю) й з ініціативи Центрального уряду або Парламенту Республіки. У крайньому разі пропозицію Центрального уря-

¹ Zusammen. Für unser Österreich. Regierungsprogramm 2017–2022. Neue Bundesregierung stellt ihr Programm im Parlament vor. URL: <https://cutt.ly/Kn3Xg8e>

ду чи Парламенту Республіки повідомляє Центральний уряд Парламенту регіону та Ландтагу, які формулюють свою позицію за два місяці. Важливою гарантією даного статусу є заборона проводити загальнонаціональний референдум із цього питання, яка міститься у Статуті.

Справді, Південний Тіроль отримав права «розширеної автономії», за якою німецькомовне і ладинське населення має право на участь у законодавстві та управлінні своїм краєм (Raffener, A. 2016, S. 37–38). У зв'язку з цим підтверджується, що, по-перше, гарантується рівність прав громадян, незалежно від мовної групи, а також збереження культурних і мовних відмінностей окремих етнічних груп. По-друге, захист місцевих мовних меншин ставав частиною національних інтересів Італії. Як зазначає фахівець-дослідник В. Я. Швейцер, «за таких умов уряд Італії визнав не тільки правомірність усіх раніше укладених угод по Південному Тіролю, а й право Австрії на подальший контроль ситуації в цій адміністративній одиниці Італії» (Швейцер, В. 2018).

З'ясовуючи особливості автономії Південного Тіролю, зазначу, що провінція наділена законодавчими і виконавчими повноваженнями, формує власні провінційні органи, бере участь у справах регіону країни, Євро регіону та представлена в різних органах країни і Євросоюзу, має свій прапор та герб. Герб і прапор автономії Південний Тіроль затверджено Декретом Президента Республіки відповідно 21 березня 1983 р. та 22 листопада 1996 р.

Повноваження автономії Південного Тіролю поділяються на три рівні за відповідними групами: первинні (виняткові), вторинні й третинні. В ході конституційної реформи 2001 р. частина вторинних повноважень перейшла до категорії первинних (виняткових) (Gallo, M. 2017, S. 210–213). Ст. 8 Статуту містить перелік з 29 пунктів, якими визначаються виняткові законодавчі повноваження автономної провінції: утворення регіональних відомств і затвердження їх штатів; найменування населених пунктів з обов'язковим використанням двох мов; охорона і захист історичних цінностей, що містяться у творах мистецтва та фольклору; підтримка місцевих звичаїв і установ (бібліотеки, інститути, музеї провінції); територіальне планування й плани будівництва; захист ландшафтів тощо. Виняткова законодавча компетенція має три обмеження: дотримання Конституції країни, зобов'язань перед ЄС та інших міжнародних зобов'язань.

Вторинні повноваження в законодавчій сфері (ст. 9 Статуту) включають 11 положень, у яких Південний Тіроль може здійснювати законодавчу діяльність згідно з принципами, викладеними в законах держави. До цієї сфери належать такі питання: місцевої поліції в місті та на селі, освіти в початкових і середніх навчальних закладах; завдання у сфері праці (учнівство); використання публічних водойм; гігієна і охорона здоров'я та ін.

Третій рівень повноважень автономної провінції в законодавстві полягає у виданні власних законів як доповнення до законів держави, що й було про-

демонстровано в ході конституційної реформи 2001 р. В управлінні статусу виконавчої влади автономії було змінено в напрямі дотримання співвіднесеності законодавства й управління, побудованих на засадах субсидіарності.

В Південному Тіролі є свій провінційний парламент (ландтаг) у складі 35 депутатів і уряд у складі Голови (Ландесгауптмана), двох заступників і членів. Мешканці Південного Тіролю обирають своїх представників у регіональні органи влади, в Парламент Італії та в Європарламент. Південно-тірольська народна партія (ПНП) — представляє інтереси німецько-ладиномовного населення провінції. Вона на парламентських виборах 2018 р. виступала в коаліції з Демократичною партією, на європейських виборах 2019 р. — в коаліції з партією «Вперед, Італіє», партія традиційно представлена в італійському та європейському парламентах (Авилова, А. 2019, с. 88–94).

У Південному Тіролі є ціла система заходів і правових механізмів, що забезпечують права меншин. Офіційно співвідношення кількості мешканців, що належить до різних мовних груп, з'ясовують кожні 10 років під час офіційного перепису населення. При переписі громадяни зобов'язані вказувати свою мовну належність, бо це важлива передумова для побудови всієї системи управління в Південному Тіролі. В суспільному житті з 1972 р. в регіоні як офіційні мови рівною мірою використовується італійська та німецька, в будь-які органи й установи можна звертатися цими мовами. Відповідні органи та установи дають відповідь тією мовою, якою до них звернулися. Справи формують за вірогідністю рідною мовою громадян, яких вони стосуються. Передбачена можливість оскаржувати адміністративні розпорядження та управлінські заходи, а також акти й рішення публічних органів, установ і підприємств, якщо, на думку громадянина, справа порушує принцип мовного паритету. Для прийняття на публічну службу потрібне знання італійської та німецької мов, підтвержене рішенням спеціальної екзаменаційної комісії або іншим установленим законом способом. У місцевостях компактного проживання ладинської меншини ця мова використовується в усному й письмовому спілкуванні з публічними установами, з місцевими об'єднаннями і шкільними закладами, а також з установами провінції, які реалізують свої повноваження виключно або в основному в інтересах ладинського населення, і з підприємствами, котрі діють виключно в ладинських місцевостях. Закони й інші акти регіону Трентіно — Південний Тіроль і автономної провінції Південний Тіроль-Боден публікуються в офіційному виданні італійською та німецькою мовами. При цьому регіон і провінція повинні дбати, щоб приписи, які представляють інтерес для ладинської меншини, було опубліковано також ладинською мовою.

Проблема назв населених пунктів у Південному Тіролі періодично викликає бурхливі дискусії політичних партій. Певна організаційно-бюрократична складність вирішення цих питань полягає в тому, що ст. 101 Статуту для

не італійських назв вимагає законодавчо встановлювати наявність назви населеного пункту, яку використовують меншини, і затверджувати її як офіційне найменування.

Використання мов в освіті розглядається як важлива умова збереження й розвитку мов меншин. У Південному Тіролі в школах діють загальні принципи італійського навчання в усіх трьох незалежних шкільних системах (німецькій, італійській і ладинській). При цьому застосовується принцип паритетної шкільної системи, коли з другого класу вводяться заняття іншими мовами: в німецькомовних школах — італійською, в італомовних — німецькою. В місцях компактного проживання ладинської меншини ладинська мова використовується в дитячих садках і початковій школі, а також на паритетній основі в інших шкільних установах.

В органах провінції діє принцип ротації. Так, президія ландтагу складається з Голови, двох його заступників і трьох секретарів. На першу половину терміну ландтагу Головою обирається представник німецької меншини, два його заступники належать до інших меншин, на наступну частину терміну Головою обирається представник італомовної групи. В нинішньому складі парламенту Південного Тіролю, обраного на 2018–2023 рр., із 35 депутатів 25 — німецькомовних, вісім — італомовні, а для двох — рідною є ладинська мова (Gallo, M. 2017, S. 209).

Етнічний принцип враховується й при розподілі фінансів. В окремих випадках, коли зачіпаються інтереси етнічних груп, голосування в південно-тірольському ландтазі проводиться за мовними групами.

Практика реалізованої в Південному Тіролі моделі автономії дуже надійна надійності та дає змогу запобігати конфліктам з національними меншинами і вирішувати їх, а сама провінція вважається поряд з Аландськими островами у Швеції однією з найменш напружених територіальних одиниць у Європі (Андреева, Г. 2017, с. 56–64). Разом з тим, ступінь її надійності не є абсолютним навіть для самого Південного Тіролю. Саме тому періодично в провінції висуваються пропозиції відносно різних додаткових гарантій автономії, наприклад, у формі подвійного громадянства Італії й Австрії (Саможнев, А. 2017). Такі підходи мали актуалізацію під час крайніх виборчих кампаній у цих сусідніх країнах у 2018 і 2019 рр. (Алексеевкова, Е. 2019, с. 106–107).

Проте й у тій формі, в якій автономія існує в цьому автономному краї нині, вона є результатом вдалого поєднання широкої низки чинників, які стали вирішальними для забезпечення ефективності автономії в захисті прав національних меншин. По-перше, сучасні успіхи — це результат багаторічних переговорів на трьох рівнях: на міждержавному рівні між Італією й Австрією; на національному — між Південним Тіролем та італійським урядом; на внутрішньому провінційному — між трьома різними мовними групами. Причому кожен із трьох рівнів мав свій важливий внесок.

По-друге, права меншин захищені міжнародним договором, який передбачає розвиток автономії та гарантію прав національних меншин.

По-третє, має значення захисна роль Австрії щодо Південного Тіролю. Так дві сусідні держави несуть відповідальність за злагоджене співжиття різних національних груп відповідного єврорегіону.

По-четверте, співпраця німців і ладинів, «меншини в меншині», дала останнім змогу домогтися для себе реальніших гарантій прав, ніж іншим носіям даної мови в Європі.

По-п'яте, тривале домінування в політичному житті провінції Південно-тірольської народної партії (ПНП) — партії німецького і ладинського населення — допомагає послідовно відстоювати й захищати права меншин.

По-шосте, на шляху розв'язання затяжного конфлікту в міжетнічних та міжлінгвістичних вимірах має значення політика «малих кроків» — досягнення зрушень не відразу, а повільно, рухаючись десятиліттями в бажаному напрямі. По-сьоме, позитивну роль відігравали і відіграють саме невеликі розміри автономії та компактне проживання німецької й ладинської меншин в італомовному оточенні.

Отже, з'ясування всього кола складових сходження автономії Південного Тіролю та проведений аналіз дають підстави стверджувати таке. Становлення успішної системи розв'язання міжетнічних конфліктів у даному регіоні пройшло історичний шлях протягом майже всього ХХ ст. У міжвоєнні роки німецькомовне населення Південного Тіролю зазнавало дискримінації та широких репресивних заходів фашистського режиму, що мали за мету насильницьку італізацію всіх мешканців краю.

Досить показово, що відстоювання та реалізація прав німецькомовних меншин у північних землях Італії стали успішними завдяки виведенню цієї проблеми на міжнародний рівень та практиці залучення з боку заінтересованої сусідньої Австрії інститутів ООН і європейської дипломатії. Саме поєднання зусиль Австрії з міжнародними акторами уможливили зближення підходів Рима і Відня на шляху цивілізованого внормування співжиття німецькомовних мешканців у італомовному оточенні.

Запровадженню сучасного статусу «розширеної автономії» Південного Тіролю передували територіально-адміністративні зміни в Італії, що сформували автономну провінцію, в якій не «губилися» німецька й ладинська меншини, а також залучення регіону до європейської інтеграції. Все це разом уможливило успішне розв'язання міжетнічного конфлікту, який перманентно актуалізувався на цих теренах. Тим самим Південний Тіроль може слугувати відповідною моделлю успішної автономії, яка захищає права меншин та має бути орієнтиром для наслідування.

Проте, концептуалізуючи таке положення, слід зазначити, що цілісна південно-тірольська модель не може бути беззастережно рекомендованою між-

народному співтовариству як зразок забезпечення мирного співіснування національних меншин в інших регіонах. Адже сукупність указаних особливих чинників, що сприяли розвитку автономії Південного Тіролю, робить проблематичним використання всього досвіду як цілісної моделі. Складність і унікальність механізму системи «розширеної автономії» робить малоімовірним, що цей досвід може бути відтворений за інших умов та повністю.

Більш зваженим і реалістичним видається висновок про можливе використання в інших державах системи заходів різного рівня з урегулювання міжетнічних конфліктів у прикордонні сусідніх країн та певних елементів даного досвіду розв'язання міжнаціональних суперечностей. До останніх належать конкретні складові досягнень цієї автономії, зокрема ротації й паритет, залученість до переговорів усього спектру внутрішніх акторів і міжнародної дипломатії.

Авилова, А. 2019. *Сила и слабость итальянских еврокритиков. Выборы в Европарламент 2019: национальные ответы на дилеммы европейской интеграции* / Под ред. Ю. Квашина, А. Кудрявцева, Н. Плевако, В. Швейцера. Москва: ИМЭМО РАН, ИЕ РАН.

Алексеенкова, Е. 2019. Страна победившего популизма: Италия после выборов. *Современная Европа*. № 2. С. 106–117.

Андреева, Г. 2017. Конституционно-правовые основы автономии Южного Тироля (аналитический обзор). *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература*. Сер. 4: Государство и право. Реферативный журнал. № 4. С. 56–64.

Белл, Б. 2018. *Австрийские и итальянские националисты спорят из-за Южного Тироля*, 24 октября. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/gn7odFK>

Колос, М. 2016. *Тирольский рецепт: як Україні повернути Крим*. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Xn7oQiN>

Кравчук, Л. 2016. *Кравчук радить запропонувати Криму державну автономію в Україні*, 8 січня. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Vn7oTxH>

Кудряченко, А. 2018. *Австрія. Країни світу і Україна: енциклопедія*: в 5 т. Т. 1. редкол.: А. Кудряченко (голова) та ін. Київ.

Кудряченко, А. & Солошенко, В. 2020. *Німеччина і Австрія повоєнних десятиліть та захист ними національних культурних цінностей. Człowiek, etnos, naród w historii świata — procesy państwowotwórcze na obszarze europejskim (od starożytności po współczesność)*. Monografia zbiorowa przygotowana z okazji 30-lecia działalności Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa-Paryż.

Мінгазутдінов, І. 2013. Сепаратизм Південного Тіролю у контексті міжетнічних проблем в Європі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Міжнародні відносини. Вип. 1. С. 16–19.

Саможнев, А. 2017. *Паспорта раздора. Австрия может поссориться с Италией из-за Южного Тироля*, 19 декабря. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/fn7oPqY>

Швейцер, В. 2018. *Тлеющий очаг сепаратизма в Европе*, 28 мая. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Un7oPF6>

Юськів, Х. 2015. Південний Тіроль: історична ретроспектива політико-правового конституювання та функціонування територіальної автономії. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Вип. 16. С. 67–74.

Eisterer, K. & Steininger, R. (Hrsg.). 1989. *Die Option. Südtirol zwischen Faschismus und Nationalsozialismus*. Innsbrucker Forschungen zur Zeitgeschichte. Bd. 5. Innsbruck.

Gallo, M. (Red.). 2017. *Das Südtirol — Handbuch, 30. überarbeitete Auflage*, Juni. Landespresseamt, Bozen.

Gehler, M. (Hrsg.). 2011. *Gescheiterte Selbstbestimmung. Die Südtirolfrage, das Gruber-De Gasperi-Abkommen und seine Aufnahme in den italienischen Friedensvertrag 1945–1947*. Akten zur Südtirol-Politik 1945–1958. Bd. 1, unter Mitarbeit von Andreas Schimmelpfennig und Evi-Rosa Unterthiner. Innsbruck — Wien — Bozen.

Gehler, M. 2008. *Tirol im 20. Jahrhundert. Vom Kronland zur Europaregion*. Tyrolia — Athesia, Innsbruck — Bozen.

Gruber, A. 2002. *Geschichte Südtirols: Streifzüge durch das 20. Jahrhundert*. Bozen.

Poblador, M. 2015. *English-language literature on South Tyrol: a comprehensive bibliography*, July. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/en7oLgb>

Raffener, A. (Hrsg.). 2016. *70 Jahre Pariser Vertrag 1946–2016. Vorgeschichte — Vertragswerk — Zukunftsaussichten*. Hamburg.

Avilova, A. 2019. *Sila i slabost italskikh evrokritikov. Vybery v Evroparlament 2019: natsionalnyye otvety na dilemmy evropeyskoy integratsii* [Strength and Weakness of Italian Euro Critics. 2019 European Parliament Elections: National Responses to the Dilemmas of European Integration] / Pod red. Yu. Kvashnina. A. Kudryavtseva. N. Plevako. V. Shveytsera. Moskva: IMEMO RAN. IyeRAN. [in Russian]

Alekseyenkova, E. 2019. Strana pobedivshogo populizma: Italiya posle viborov [Country of Victorious Populism: Post-Election Italy]. *Sovremennaya Evropa*. № 2. S. 106–117. [in Russian]

Andreyeva, G. 2017. Konstitutsionno-pravovyye osnovy avtonomii Yuzhnogo Tirolya (analiticheskiy obzor) [Constitutional and Legal Foundations of the Autonomy of South Tyrol (Analytical Review)]. *Sotsialnyye i gumanitarnyye nauki. Otechestvennaya i zarubezhnaya literatura*. Ser. 4: Gosudarstvo i pravo. Referativnyy zhurnal. № 4. S. 56–64. [in Russian]

Bell, B. 2018. Avstriyskiye i italskiye natsionalisty sporyat iz-za Yuzhnogo Tirolya. [Austrian and Italian Nationalists Argue over South Tyrol]. 24 oktyabrya [Online]: Available at: <https://cutt.ly/gn7odFK> [in Russian]

Kolos, M. 2016. *Tirolskiy retsept: yak Ukraini povernuty Krym*. [Tyrolean Recipe: How to Return Crimea to Ukraine]. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Xn7oQiN> [in Ukrainian]

Kravchuk, L. 2016. *Kravchuk radyt zaproponuvaty Krymu derzhavnu avtonomiiu v Ukraini*. [Kravchuk Advises to Offer Crimea State Autonomy in Ukraine]. 8 sichnia. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Bn7oTxH> [in Ukrainian].

Kudriachenko, A. 2018. *Avstriia. Krainy svitu i Ukraina: entsyklopediia* [Austria. Lands of Light and Ukraine]: v 5 t. T. 1. redkol.: A. Kudriachenko (holova) ta in. Kyiv: Fenix. [in Ukrainian]

Kudriachenko, A. & Soloshenko, V. 2020. *Nimechchyna i Avstriia povoiennykh desiatylyt ta zakhyst nymy natsionalnykh kulturnykh tsinnostei. Człowiek, etnos, naród w historii świata — procesy państwowotwórcze na obszarze europejskim (od starożytności po współczesność)* [Germany and Austria in the Postwar Decades and their Protection of National Cultural Values. Man, ethnos, nation in the History of the World — State-Building Processes in the European Area (from Antiquity to the Present Day)]. Monografia zbiorowa przygotowana z okazji 30-lecia działalności Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego / red. Ihor Sribniak. Warszawa-Paryż. [in Ukrainian]

Mishazutdinov, I. 2013. Separatyzm Pivdennoho Tiroliu u konteksti mizhnetnichnykh problem v Yevropi [The Southern Tyrol Separatism in Italy]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Mizhnarodni vidnosyny. Vyp.1. S. 16–19. [in Ukrainian]

Samozhnev, A. 2017. *Pasporta razdora. Avstriya mozhет possoritsya s Italiyey iz-za Yuzhnogo Tirolya* [Passports of Discord. Austria May Quarrel with Italy over South Tyrol]. 19 dekabrya [Online]: Available at: <https://cutt.ly/fn7oPqY> [in Russian]

Shveytser, V. 2018. *Tleyushchiy ochag separatizma v Evrope. 28 maya* [A Smoldering Hotbed of Separatism in Europe]. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/Un7oPF6> [in Russian]

Yuskiv, Kh. 2015. Pivdennyi Tirol: istorychna retrospektyva polityko-pravovoho konstytuiuvannya ta funktsionuvannya terytorialnoi avtonomii [South Tyrol: a Historical Retrospective of the Political and Legal Constitution and Functioning of Territorial Autonomy]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*. Vyp. 16. S. 67–74. [in Ukrainian].

Eisterer, K. & Steininger, R. (Hrsg.). 1989. *Die Option. Südtirol zwischen Faschismus und Nationalsozialismus*. Innsbrucker Forschungen zur Zeitgeschichte. Bd. 5. Innsbruck.

Gallo, M. (Red.). 2017. *Das Südtirol — Handbuch, 30. überarbeitete Auflage*, Juni. Landespresseamt, Bozen.

Gehler, M. (Hrsg.). 2011. *Gescheiterte Selbstbestimmung. Die Südtirolfrage, das Gruber-De Gasperi-Abkommen und seine Aufnahme in den italienischen Friedensvertrag 1945–1947*. Akten zur Südtirol-Politik 1945–1958. Bd. 1, unter Mitarbeit von Andreas Schimmelpfennig und Evi-Rosa Unterthiner. Innsbruck — Wien — Bozen.

Gehler, M. 2008. *Tirol im 20. Jahrhundert. Vom Kronland zur Europaregion*. Tyrolia — Athesia, Innsbruck — Bozen.

Gruber, A. 2002. *Geschichte Südtirols: Streifzüge durch das 20. Jahrhundert*. Bozen.

Poblador, M. 2015. *English-language literature on South Tyrol: a comprehensive bibliography*, July. [Online]: Available at: <https://cutt.ly/en7oLgb>

Raffeiner, A. (Hrsg.). 2016. *70 Jahre Pariser Vertrag 1946–2016. Vorgeschichte — Vertragswerk — Zukunftsaussichten*. Hamburg.

УДК 94(420):327.061«1990/2019»

DOI: 10.20535/2307-5244.52.2021.236237

А. В. Грубінко

ORCID: 0000-0002-4856-5831

Західноукраїнський національний університет

A. Hrubinko

Department of Theory and History of State and Law,

West Ukrainian National University

РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У СТАНОВЛЕННІ ЗОВНІШНЬОЇ І БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (1990–2019 РР.)

*Role of Great Britain in the Establishment of the European Union
Foreign and Security Policy (1990–2019)*

У статті представлено результати дослідження історичної ролі та особливостей участі Великої Британії у формуванні й реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Сформульовано